

Media: THE ATHENS REVIEW OF BOOKS **Page:** 14,16,18-19 **Published at:** 31-01-2025
Author: **Surface:** 4194.13 cm² **Circulation:** 0
Subjects:

Εκκλησία και φρίκη

Από τον ΠΕΤΡΟ ΜΑΡΤΙΝΙΔΗ

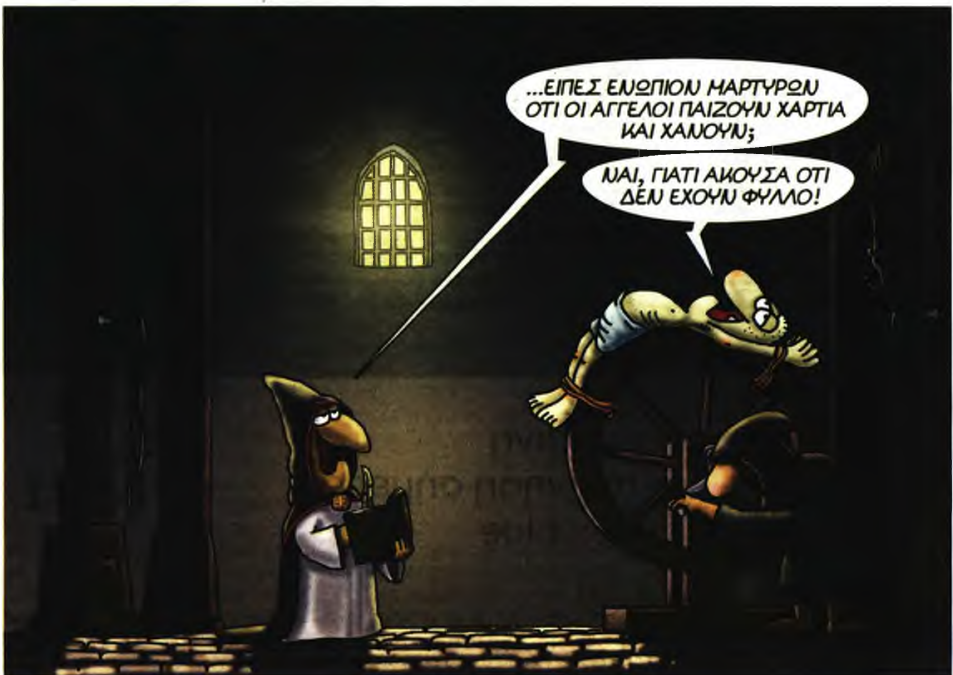
Γιόχαν Ιγκς, *Το γραφείο, ο Πάπας Πίος ΙΒ΄ και οι Εβραίοι*, μτφρ. Άγγελος Μουταφίδης, Καστανιώτης 2024, σελ. 538

Αρκάς, *Ο ιεροξεταστής: Μη εισενέγκης ημάς (1), Δύσκολοι καιροί για μάγισσες (2), Σε ειδική αποστολή (3), Το μοναστήρι της αμαρτίας (4)*, Πατάκης 2024

Εκεί όπου ο Θεός οικοδομεί έναν ναό, εκεί και ο διάβολος επίσης οικοδομεί ένα παρεκκλήσι.
Μαρτίνος Λούθηρος

Δεν είναι τόσο παράδοξη όσο μοιάζει, ίσως, η σύνδεση του πολυσέλιδου πονήματος ενός διδάκτορα Εκκλησιαστικής Ιστορίας, υπεύθυνου των Αρχείων της Αγίας Έδρας, με τη συγκεκριμένη σειρά κόμικς του Αρκά. Όχι γιατί, κατά μία έννοια, και οι δυο περιπτώσεις αφορούν περιόδους από την ιστορία του καθολικισμού, αλλά γιατί, όλως απροσδοκίτως, η σκωπτική ματιά με την οποία ο Αρκάς προσεγγίζει τη φρίκη των πεπραγμένων της Ιεράς Εξέτασης συναντά την (προφανώς αθέλητη) αστειότητα της επιχειρηματολογίας του Ιγκς, στην προσπάθειά του να αναιρέσει κάθε μομφή για τις ολιγωρίες του Πάπα απέναντι στη φρίκη του Ολοκαυτώματος.

Ο Πάπας Πίος ΙΒ΄ γεννήθηκε στις 2 Μαρτίου 1876, με το όνομα Εουτζένιο Πιατσέλι, και στις 2 Μαρτίου 1939 εξελέγη επικεφαλής του κράτους του Βατικανού, διατηρώντας τη θέση του στην ηγεσία της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας μέχρι τον θάνατό του το 1956. Άφη-

Σχέδιο από τον Ιεροξεταστή του Αρκά.

σε πίσω του μια αμφιλεγόμενη κληρονομιά, με το στίγμα του «Πάπα της σιωπής», για την παθητικότητα του ως προς τις ναζιστικές θηριωδίες. Σε σύντομο εισαγωγικό σημείωμα, ο εκδότης του βιβλίου θεωρεί ότι αυτό το στίγμα εξαπλώθηκε κυρίως μετά το 1963, εξαιτίας ενός κακοπροαίρετου θεατρικού έργου του γερμανού συγγραφέα Ρολφ Χόχουτ, και γιγαντώθηκε με την βασισμένη στο θεατρικό έργο ταινία *Αμήν*, του Κώστα Γαβρά, το 2002. Την αναί-

ρεση του εν λόγω στίγματος αποφάσισε λοιπόν να αναλάβει ο Γιόχαν Ιγκς, με «το τιτάνιο έργο να τιθασεύσει εκατομμύρια έγγραφα από τα Αρχεία του Βατικανού», ώστε, όπως ο ίδιος δηλώνει στη δική του σύντομη εισαγωγή, «να φέρει στο προσκήνιο έναν άνθρωπο που πάσχισε να σηκώσει το φορτίο της ευθύνης του, των ιδανικών της Καθολικής Εκκλησίας και της διδασκαλίας του Χριστού σε μια εποχή κατά την οποία πολλοί θα μπορούσαν εύλογα

να θέσουν σε αμφισβήτηση την ύπαρξη του Θεού» (σ. 24).
Για τον Αρκά δεν είναι γνωστό το πότε γεννήθηκε και είναι σίγουρο ότι δεν πρόκειται να πεθάνει. Οι σειρές των κόμικς του, ξεκινώντας από τον *Κόκκορα* και το *Show Business*, στις αρχές του 1980, ως τη *Ρόζα* ή τον *Ιεροξεταστή*, που συνεχίζουν τα ιδιοφυώς χιουμοριστικά επεισόδιά τους μέχρι σήμερα, μετά από άλλες δέκα και πλέον σειρές ενδιάμεσως, δεν φαίνεται να εκμετρούν

τον βίο τους στο ορατό μέλλον. Στη σειρά *Η ζωή μετά*, από το 1999 και για σχεδόν μια δεκαετία, μεγαλούργησε ένα πνεύμα ασεβούς ευθυμίας, εμπναιζοντας κάθε παραδοσιακή εικόνα περί παραδείσου και κολάσεως. Με τον *Ιεροξεταστή*, ο εμπαιγμός εστιάζεται ειδικά στην κίβδηλη ευσέβεια των εκκλησιαστικών δικαστηρίων του Μεσαίωνα κι ακόμα ειδικότερα στο κυνήγι των αιρετικών και των μαγισσών. Ένα κυνήγι μεθοδευμένο με βάση την πραγματεία *Malleus Maleficarum* δυο Δομινικανών μοναχών -Χάινριχ Κράμερ και Πάκομπ Σπρένγκερ- στα τέλη του 15ου αιώνα. Περιγράφονταν εκεί, αναλυτικά, οι δαιμονικές συνωμοσίες ενάντια στη χριστιανουσύνη και οι μέθοδοι εντοπισμού ή τα βασανιστήρια κατά την εξόντωση των πρακτόρων του Σατανά, με τη ρητή οδηγία να παραπλανώνται οι κατηγορούμενοι μέσω υποσχέσεων ελέους, αν θα δέχονταν να ομολογήσουν.

Από τα τέλη του 12ου αιώνα, όταν οι ιεροξεταστές ξεκινούσαν τις καριέρες τους, και μέχρι τις αρχές του 18ου, όταν εξακολουθούσαν να στέλνουν γυναίκες στην πυρά ως μάγισσες, μεσολαβεί μια περίοδος πέντε αιώνων που δεν περιποιούν τιμή στην ρωμαιοκαθολική εκκλησία. Αυτές τις πτυχές φρίκης και εξόντωσης αθών εμπναιζει ο Αρκάς, με το κυριολεκτικά «δαιμόνιο» χιούμορ του. Τις ίδιες πτυχές, εδώ και μερικές δεκαετίες, επιδιώκουν να αμβλύνουν ή να διαγεύονται επιφανείς όσο και ευσεβείς ακαδημαϊκοί ερευνητές, διατεινόμενοι ότι «η εικόνα για την Ιερά Εξέταση είναι συναρμολογημένη από ένα σώμα θρύλων και μύθων οι οποίοι, μεταξύ 16ου και 20ού αιώνα, καθιέρωσαν την αντίληψη για τον χαρακτήρα των εκκλησιαστικών δικαστηρίων και επηρέασαν τις προσπάθειες για την ανάκτηση της ιστορικής τους πραγματικότητας», ή ότι οι συγγραφείς του *Malleus Maleficarum* πλαστογράφησαν την έγκριση του Πάπα Ιννοκέντιου Η', δεδομένου ότι «η δαιμονολογία του δεν είναι σύμφωνη με το Καθολικό δόγμα». Στο ίδιο μήκος κύματος, ο Πόχαν Ιγκς προσπάθει να αποδείξει πως πίσω από μια επίφαση παθητικότητας ο Πίος ΙΒ' υπήρξε σωτήρας της Ρώμης και πλήθους Εβραίων, δεξιότερης μιας «ήπιας διπλωματίας», «επιτομή της φιλανθρωπίας» (σ. 486).

Η διαφορά των ακαδημαϊκών ερευνητών ως προς τον Αρκά είναι ότι εκείνοι μάλλον αγνοούν τη φαιδρότητα των ισχυρισμών τους.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ο Ιγκς κατέβαλε «τιτάνια» προσπάθεια για να χειριστεί ένα ογκώδες ιστορικό υλικό. Οι 841 σημειώσεις στις τελευταίες 45 σελίδες το δείχνουν. Αλλά

Σχέδιο από τον *Ιεροξεταστή* του Αρκά.

ακριβώς επειδή η καταγραφή είναι τόσο ενδεδεχής, με αναφορές σε αμέτρητες επιστολές ατόμων εβραϊκής καταγωγής από όλη τη ναζιστική επικράτεια, τα οποία ανά πάσα στιγμή μπορούσαν να βρεθούν στα τράινα για τα στρατόπεδα εξόντωσης, γίνεται άρδην κωμική η επώδος των απαντήσεων του παπικού *Γραφείου*: «για την ώρα, τουλάχιστον, δεν μπορούμε να κάνουμε τίποτα», ενώ ο συγγραφέας συνεχίζει να εξυμνεί τον Πάπα ως σωτήρα των Εβραίων.

Πού και πού μνημονεύονται κάποιες διασώσεις, χάρη σε μερικές χιλιάδες βίβες που η Βραζιλία είχε διαθέσει στο Βατικανό κι επέτρεπαν στους κατόχους τους να διαφύγουν στη Νότιο Αμερική. Δεν υπάρχει όμως καμία αναφορά στο ότι πολλές από αυτές τις βίβες διατέθηκαν και σε επιφανείς ναζί, όταν τελειωνε ο πόλεμος ή αμέσως μετά την οριστική παράδοση της Γερμανίας⁴. Κι ακόμα, καίτοι το βιβλίο φέρει τον τίτλο «ο Πάπας Πίος ΙΒ' και οι Εβραίοι», περιπου ίσο μερίδιο αναφορών καταλαμβάνουν και περιστατικά υπερασπίσεως καθολικών ιερέων οι οποίοι είχαν κλειστεί στο Νταχάου, το πρώτο στρατόπεδο που άνοιξε η Γκεστάπο, για επικρίσεις τους προς τον εθνικοσοσιαλισμό. Παρεμπιπτόντως, γίνεται κι ένας υπαινιγμός για συμβιβασμένους προτεστάντες ιερείς (σ. 265), αφού ελάχιστοι από αυτούς βρέθηκαν στο συγκεκριμένο στρατόπεδο. Αλλά κι εκεί όπου οι από-

πειρες διάσωσης αφορούσαν Εβραίους, υπήρχε σαφής διαβάθμιση: η παπική αγαθότητα έθετε σε προτεραιότητα Εβραίους που είχαν ασπαστεί τον καθολικισμό, ιδίως όσους το είχαν κάνει πριν το 1933, εν συνεχεία τα παιδιά μεικτών γάμων -τους «Mischlinge», όπως τους διέκρινε ο Άιχμαν- και στο τέλος, μόνο, τους αμύητους Εβραίους (σ. 312-313). Με τις παπικές προσπάθειες για τη σωτηρία θυμάτων από όλες τις παραπάνω βαθμίδες να μένουν, ως επί το πλείστον, άκαρπες ή με άγνωστη κατάληξη.

Από τα πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα, σε σωρεία παρόμοιων, που με θαυμαστή αφέλεια (;) παραθέτει ο Ιγκς, είναι η περίπτωση της Μίνας Κούτεν (σ. 342-347). Μιας Πολωνοεβραίας που είχε καταφέρει να φυγαδεύσει τους δυο γιους της στο Λονδίνο, χάρη σε κάποια βρετανική Επιτροπή Βοήθειας προς τους Εβραίους, αλλά η ίδια κατέληξε μόνη στο Μιλάνο. Οι αλληπάλληλες επιστολές της προς τον Πάπα, από τον Φεβρουάριο ως τον Μάιο του 1940, ώσπε να τη βοηθήσει να βρει τα παιδιά της ή, έστω, να μεταβεί στις ΗΠΑ μέσω Πορτογαλίας, απαντήθηκαν από διαδοχικούς καρδινάλιους, πρόθυμους να βοηθήσουν. «Βοήθησαν», όμως, άλλοτε με την έκφραση της «δυστυχίας της Αγίας Έδρας επειδή δεν μπορούσε να συμβάλει στην υλοποίηση του αιτήματός, διότι η μετανάστευση στη Μεγάλη Βρετανία ατόμων εβραϊκής καταγωγής

υπόκειται σε περιορισμούς χωρίς εξαιρέσεις», και άλλοτε με τη διαπίστωση ότι «τα διαβήματα για την έκδοση βίζας από τις πορτογαλικές αρχές δεν έχουν ακόμα αποδώσει». Με την αγαθή προαίρεση του Βατικανού επιβεβαιωμένη, ο Ιγκς πληροφορεί ότι η Μίνα Κούτεν δεν συναντήθηκε ποτέ με τους πολυαγαπημένους της γιους κι ότι «το τι επέγινε παραμένει μυστήριο».

Παρά τη συχνότητα συναφών περιπτώσεων, κατ' επανάληψιν ο συγγραφέας εγκωμιάζει είτε την προθυμία του Πάπα «να οργανώσει μια δέηση για να πάντων οι σφαγές και οι εκτοπισμοί» (σ. 315) είτε τη γενναϊότητα να στείλει χρήματα στους στερημένους από κάθε δικαίωμα εργασίας Εβραίους του Βουκουρεστίου, μέσω του εκεί «νούνησιου» (πρέσβη του Βατικανού). Ο οποίος, όμως, «δυσκολεύτηκε να βρει κατάλληλη ευκαιρία να τα διαμοιράσει» (σ. 308). Αρχές του 1943, όταν στέλνεται το ποσό, οι Εβραίοι στέλνονταν στα κρεματόρια. Θα ήταν πολύ δύσκολο, πράγματι, να βρει ο νούντιο αποδέκτες της παπικής αρωγής.

Ως κορυφαία φιλοεβραϊκή κίνηση του Βατικανού, ο Ιγκς παρουσιάζει τη «θαυραλέα ραδιοφωνική ομιλία του Πάπα» τα Χριστούγεννα του 1942. Παραθέτει εκτενή αποσπάσματα (σ. 300-305), βέβαιος για το «σθένος» που αυτή αποδεικνύει, επειδή ο Πίος ΙΒ' ευχόταν «να επικρατήσει στη γη ο θεός νόμος» και

έκανε μνεία σε «αθώους που λόγω εθνικότητας ή φυλής καταδικάζονται σε θάνατο ή σε αργό ψυχωρράγημα». Περιέλαβε μάλιστα, σε αυτή την ομιλία, και μια σχετική ρήση του Ιερεμία – προφήτη της Παλαιάς Διαθήκης. Ίδου, λοιπόν, η προέσπιση των Εβραίων. Κοινώς, ο Πίος ΙΒ' «τους έκανε τα μούτρα κρέας» των ναζί, εκείνα τα Χριστούγεννα. (Όπως ακριβώς και ο δικός μας αείμνηστος βασιλεύς Κωνσταντίνος το 1967, όταν φωτογραφήθηκε συνοφρυωμένος με τους γελαστούς συνταγματάρχες της Χούντας, για να δείξει στον λαό ότι δεν τους ενέκρινε!).

Με την ίδια πάντα θαυμαστή εντιμότητα ή αφέλεια, ο Γγκς ομολογεί ότι συχνά οι καρδινάλιοι που μεσολαβούσαν για την ανάγνωση επιστολών και μαρτυριών περί ναζιστικών θηριωδιών, οι οποίες έφταναν σωρηδόν στο Βατικανό, δίσταζαν να τις θεωρήσουν αξιόπιστες, «δεδομένου ότι οι Εβραίοι έχουν μια τάση στην υπερβολή» (σ. 284), ή απαντούσαν πως «η Αγία Έδρα είναι ενήμερη σχετικά με τη σκληρή μεταχείριση των Εβραίων, αλλά δεν έχει καταφέρει να εξακριβώσει πόσο αληθείς είναι όλες αυτές οι πληροφορίες!» (σ. 286). Ορισμένοι καρδινάλιοι θυμούνταν και τον άγιο Θωμά Ακινάτη, ο οποίος ενέκρινε τον περιορισμό της εβραϊκής επιρροής στην κοινωνική ζωή, κρίνοντας σωστό το «να γίνονται δεκτοί με ποσόστωση στα πανεπιστήμια και στα ελεύθερα επαγγέλματα οι Εβραίοι» (σ. 242). Άλλοι, πάλι, θυμούνταν ένα εδάφιο από τη Θεία Λειτουργία της Μεγάλης Παρασκευής, όπου «οι χριστιανοί ζητούν από τον Θεό να ελεήσει τους “άπιστους” Εβραίους, υπεύθυνους για τον θάνατο του Χριστού». Συνεπώς, «η πατρική ευσπλαχνία που επιδεικνύει ο Άγιος Πατέρας απέναντί τους [επειδή, απλώς, ενημερωνόταν για τις επιστολές τους] έχει κάτι το μεγαλειώδες και ηρωικό» (σ. 479). Το τι απέδιδε η «ευσπλαχνία» μένει, βέβαια, αδιευκρίνιστο.

Από τις ελάχιστες τελεσφόρες προσφορές καταφυγίου σε διωκόμενους είναι αυτή στη Μονή Αγίου Παύλου εκτός των Τειχών, το 1944 (σ. 414-432). Αλλά εκείνοι που προστατεύτηκαν, μετά από μια παραχώδη νύχτα ερευνών και ανακρίσεων των μοναχών από ιταλούς φασίστες αστυνομικούς, ήταν κατά πλειονότητα αποστάτες του μωσολινικού καθεστώτος! Παρά ταύτα, ο Γγκς επικαλείται το επεισόδιο με την εντύπωση ότι αποδεικνύει, έτσι, πως: «Η πόρτα της Αγίας Έδρας είναι ανοιχτή για οποιοδήποτε βρίσκεται σε ανάγκη». Νωρίτερα πάντως, σε δυο κεφάλαια με κοινό τίτλο «Ιστορία ζωφρών και μαύρων τόπων της Ανατολής» (σ. 265-341), μετά τις αναφορές σε μαρτυρίες που βεβαίωσαν με φωτογραφίες και σχεδιαγράμματα τι είδους λειτουρ-

Σχέδιο από τον Ιεροεξεταστή του Αρκά.

για επιτελούσαν στρατόπεδα σαν το Αουσβιτς-Μπίρκεναου, παραδέχεται ότι «ο αριθμός των ανθρώπων που ο Πάπας και το Γραφείο κατάφεραν, εντέλει, να σώσουν μοιάζει με σταγόνα σε έναν τεράστιο ωκεανό φρίκης και συμφοράς». Δεν διστάζει, εντούτοις, να κλείσει αυτή του την παραδοχή με την επισήμανση: «δεν ήταν άραγε ο λόγος του Ευαγγελίου αυτό που θέρμαινε την ψυχή και το πνεύμα όσων πάσχιζαν να σώσουν το μικρό και μέγα θαύμα της ανθρώπινης ζωής;»

Κοντολογίς, μπορεί 6.000.000 Εβραίοι να έγιναν στάχτη, αλλά ο Πίος ΙΒ' πολύ θα ήθελε να έχει αποτρέψει τη σφαγή. Σίγουρα, δεν ήταν σαν τον διαβόητο μουφήτη της Ιερουσαλήμ Αμίν αλ-Χουσεϊνί, ένθερμο οπαδό του Χίτλερ και πρόθυμο να ευλογήσει το Ολοκαύτωμα. Συγχαρητήρια.

Απέναντι σε αυτά, πώς να μην εμπαιζει ο Αρκάς μια εκκλησία της εποχής που οι μοναχοί βλάπτιζαν το κρέας ψάρι, για να το τρώνε

σε όλη τη μεσαιωνική περίοδο σήμα-νε δήμιος). Με την τυπική μαύρη κουκούλα του, ο τελικά πονόψυχος δήμιος δεν φανερώνει ποτέ το πρόσωπό του, πέρα από μια εξέχουσα μύτη. Ο ίδιος ο ιεροεξεταστής μένει χωρίς όνομα, προσφωνείται όμως κάθε τόσο από τον Μπερδούγο ως «παναγιότατος», «πανδικαιοτάτος», «πανσοφότατος», «πανιερότατος» κ.ά. παρεμφερή, καθιερωμένα ή αυτοσχέδια.

Πάνω στη σχέση αυτών των δύο χαρακτήρων δομούνται τα περισσότερα κωμικά επεισόδια, με τα υπόλοιπα πρόσωπα να μετέχουν δίνοντας συνεχώς τροφή στο χιούμορ, ως θύματα διώξεων ή ως εκκλησιαστικό προσωπικό: ιερείς, μοναχοί, μοναχές κι ένας παύσαρκος επίσκοπος με πανάσχημη αδελφή, η οποία ουδέποτε εικονίζεται, μολονότι μνημονεύεται πολύ συχνά. (Όπως και η πανέμορφη Σίσσυ ή «Θίθι» – η αγαπημένη του Θανασάκη στη σειρά *Η Ρόζα*–, ώστε οι ακρότητες του κάλλους να ξεπερνούν τη φαντασία του αναγνώστη.) Όσο για τον ηθελημένα ασαφή προσδιορισμό «κολοφώνας» της Ιεράς Εξέτασης, αυτός μπορεί να εκτείνεται από τον 13ο ή 14ο αιώνα, ενόσω σε Γαλλία και Ιταλία διώκονταν ποικίλα «αποστατικά» ή «αιρετικά» κινήματα, μέχρι την περίοδο μεταξύ 15ου και 16ου αιώνα, όταν οι βασιλείς της Ισπανίας κυνηγούσαν δολίως εκχριστιανισμένους Εβραίους, με την έγκριση του Πάπα Σίξτου Δ'. Η, επίσης, όταν ο Χάινριχ Κράμερ συνέταξε το εγχειρίδιο δαιμονολογίας, το 1484-1486, και έκαψε μάγισσες σε Βοημία και Μοραβία, αλλά και μέχρι τον 17ο αιώνα, με τις διάσημες δικές του Τζορντάνο Μπρόννο και του Γαλιλαίου. Το ίδιο απροσδιόριστο, παρά την εικαστική ευγλωττία του, μένει και το φόντο των επεισοδίων – υπόγεια βασανισμών, μοναστήρια, ναοί ή δρόμοι χωριών – σε αρχιτεκτονικούς ρυθμούς που εκτείνονται από τον γοτθικό μέχρι το μπαρόκ.

Μια ένδειξη εποχής Γαλιλαίου προσφέρει ο γηραιός γενειοφόρος που επιμένει ότι «η Γη γυρίζει γύρω από τον Ήλιο» και τιμωρείται με «κυφωτισμό»: τον σε σχήμα «Ταυ» *κύφωνα* (ή *ζυγό*, όπως τον λέει ο Αρκάς, όπου ακινητοποιούνταν σε σκυφτή στάση λαϊμός και καρποί του θύματος), σε κάποιο από τα «στριπ» – του τόμου 1. Σε ένα «στριπ» του τόμου 2, πάλι, κάποιος βασανίζεται μέσω «*judicium Dei*»: με μέλη του να εκτίθενται στη φωτιά και τον θεό να θεραπεύει το έγκλημα, αν πρόκειται για αθώο. Εν προκειμένω, με τα πόδια στη φωτιά, το θύμα καλείται να ομολογήσει ότι έφαγε κρέας ημέρα Παρασκευής. Όταν το αρνείται, ο ιεροεξεταστής τον κατηγορεί, επιπλέον, ότι τον είδαν να φορά καθαρά ρούχα την ημέρα Σάββατο, άρα «ασκεί κρυφά την

εβραϊκή πίστη». Πια να αποσείσει και αυτή την κατηγορία, το θύμα δηλώνει: «το κρέας που έφαγα την Παρασκευή ήταν χοιρινό!». Το χιούμορ είναι αυτό που είναι (εγώ το βρήκα έξοχο), τοποθετεί όμως τον «κολοφώνα» της Ιεράς Εξέτασης σε περίοδο αντισημιτικών διώξεων του 15ου αιώνα.

Όπως κι αν έχει, κρίσιμο δεν είναι η αυθεντικότητα της εποχής ή των μέσων βασανισμού στα εκκλησιαστικά δικαστήρια. Ο τροχός, όπου τέντωναν τα κορμιά των θυμάτων μέχρι να αρχίσουν να σπάνε τα κόκαλά τους και τον οποίο συναγάζαμε σε αρκετά «στριπ» του Ιεροεξεταστή, χρησιμοποιούνταν από τη ρωμαϊκή αρχαιότητα ως τον 19ο αιώνα. Το δε «strappado» (ή «estrappade» για τους Γάλλους, οι οποίοι έχουν διατηρήσει μια πλατεία με αυτό το όνομα στο Παρίσι), δηλαδή το δέσιμο πησθάγκωνα και το ανέβασμα του θύματος σ' έναν στύλο απ' όπου το άφηναν να πέσει χωρίς να φτάσει στο έδαφος ώστε να εξαρθρωθούν οι ώμοι του, διατηρούνταν σε χρήση μέχρι την κατάργησή του με διάταγμα του Λουδοβίκου ΙΣΤ' το 1776. Και αυτή η μέθοδος βασανισμού εμφανίζεται στον Ιεροεξεταστή. Αλλά η χαλαρότητα του ιστορικού προσδιορισμού επιτρέπει στη δεξιοτεχνία του Αρκά να βγάξει γέλιο από φρικώδεις συνθήκες οποιασδήποτε περιόδου ή περιβάλλοντος. (Όπως με τα μαρτύρια των κολασμένων στο *Η ζωή μετά*, όπως με τα *Πειραματόζωα*, σε σύγχρονα εργαστήρια, ή όπως με τα μακελάρια του καρναβάλι στο *Επικίνδυνα νερά*.) Το σημαντικό είναι ότι δεν αποστεινεται σε αναληγσία του αναγνώστη, για να το πετύχει. Αντίθετα, εκείνο που κατεχορήγαν καταφέρνει είναι να καυτηριάζει την απληστία, την υποκρισία, τη φαυλότητα ή την απανθρωπιά και να προκρίνει, μέσω του γέλιου, βασικές αξίες του ουμανισμού.

Ειδικότερα, η σχέση του ιεροεξεταστή με τον δήμιο Μπερδούγο συνιστά μια παραλλαγή της σχέσης μεταξύ του και πάλι ανώνυμου καρχαρία με το επώνυμο ψάρι-πιλότο και υπηρέτη του – τον Κορνήλιο. Κάτι ανάλογο συνέβαινε με τον επίσης ανώνυμο ισοβίτη και τον Μοντεχρήστο – τον αρουραίο που τον επισκεπτόταν στο κελί του. Μόνο που, εκεί, οι σαρκασμοί του αρουραίου τόνιζαν την κωμικοτραγική δυστυχία του αδικώς καταδικασμένου, ενώ οι σαρκασμοί του Κορνήλιου προς το αιμοβόρο κήτος ή του Μπερδούγου προς τον αμείλικτο ιεροεξεταστή έχουν κυρίως χαρακτήρα εκτόνωσης της κρυμμένης οργής τους. Μιας οργής η οποία, όπως λίγο πολύ παντού στα σκίτσα του Αρκά, στρέφεται, σ' ένα δεύτερο επίπεδο, ενάντια σε συστήματα τυραννικής εξουσίας, υπε-

Σχέδια από τον Ιεροεξεταστή του Αρκά.

ροχής της δύναμης έναντι του δικαίου ή της δεισιδαιμονίας έναντι του ορθολογισμού.

Σε ένα από τα κορυφαία «στριπ» του τόμου 2, ο ιεροεξεταστής εκφράζει στον Μπερδούγο την ανησυχία του

για την υγεία του επισκόπου. Κι όταν ο υπηρέτης προτείνει μια γριά μάγισσα που επιτυχώς θεραπεύει τους χωρικούς, ο ιεροεξεταστής απορρίπτει έξαλλος την ιδέα να ζητηθεί βοήθεια «από τη δούλη του σατανά, με τα μα-

ντζούνια και τα ξόρκια της», ενώ η εκκλησία διαθέτει «πολύ αποτελεσματικότερα θεραπευτικά μέσα». Καθώς ο Μπερδούγος τον ρωτά: «Ποια δηλαδή;», η απάντηση είναι: «Το νερό του αγιασμού, το ευχέλαιο, τις θαυματουργές εικόνες και τόσα άλλα!». Στο ίδιο πνεύμα, σε ένα από τα κορυφαία «στριπ» του τόμου 4, μετά την εκτέλεση ενός γελωτοποιού στην πυρά, ο ιεροεξεταστής (με άψογη παραπομπή στο πρωτότυπο του κατά Λουκάν ευαγγελίου, 6:25) εξηγεί στον Μπερδούγο ότι «ο καλός χριστιανός δεν γελάει ποτέ, μόνο κλαίει αναλογιζόμενος τις αμαρτίες του», για να προσθέσει (πάλι από τον Λουκά, 6:21) «ευτυχιμένοι εσείς που τώρα κλαίτε, γιατί θα γελάσετε!». Στην εύλογη απορία του δήμιου: «πότε θα γελάσουν;», ο ιεροεξεταστής απαντά: «στην άλλη ζωή». Κι ο Μπερδούγος σχολιάζει: «θα γελάσουν με την ψυχή τους!».

Το ότι οι μέχρι τώρα τόμοι του Ιεροεξεταστή αριθμούνται ως 01, 02, 03 και 04 εγγυάται, σε όσους απολαμβάνουν αυτό το χιούμορ, προοπτική άσεβους θυμηδίας για τουλάχιστον άλλους έξι τόμους. Από την άλλη μεριά, τους ακαδημαϊκούς ερευνητές οι οποίοι υποστηρίζουν ότι τα βασανιστήρια των εκκλησιαστικών δικαστηρίων είναι μύθος ή ότι ο Πάπας Πίος ΙΒ' κατέβαλε κάθε ανθρώπινης (όσο και θεϊκής) δυνατή προσπάθεια να σώσει τους Εβραίους και «το μικρό και μέγα θαύμα της ανθρώπινης ζωής», θα εξακολουθούν να τους παίρνουν στα σοβαρά αμέτρητοι πιστοί. Ιδίως όσοι δέχονται τη διάγνωση του Αγίου Δημητρίου του Ροστώφ στα τέλη του 17ου αιώνα, ότι «το γέλιο απομακρύνει τη χάρη του Κυρίου, φονεύει τη μνήμη του θανάτου και της φοβερής κρίσεως, θλίβει τους αγέλους, χαροποιεί τους δαιμονες»⁵! ▲

- 1 Για το πόσο αμφιλεγόμενη είναι αυτή η κληρονομιά, βλ. το εξαιρετικό άρθρο του Tim Parks, «Οι πολλές σιωπές του Πάπα», μτφρ. Μιμή Βασιλάκη, *Athens Review of Books*, τχ. 147, Φεβρουάριος 2023.
- 2 Edward Murray Peters, *Inquisition*, University of California Press, 1989.
- 3 Edward Murray Peters, *Witchcraft in Europe*, University of Pennsylvania Press, 2000.
- 4 Λεπτομέρειες για τη μέσω Ιταλίας διαφυγή ναζιστών αξιωματούχων και εγκληματιών πολέμου σαν τον Μένγκελε ή τον Άτμαν, βλ. στον Gerald Steinacher, *Nazis on the Run: How Hitler's Henchmen Fleed Justice*, Oxford University Press 2011.
- 5 Αγίου Δημητρίου του Ροστώφ, *Πνευματικό Αλφάβητο*, Ιερά Μονή Παρακλήτου, 2013.